

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ความรู้เบื้องต้น เกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป

ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย
แก้ไขปรับปรุงโดย สมยศ เชื้อไทย

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒๒ แก้ไขเพิ่มเติม

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป

ถ่ายเอกสารแทนการใช้หนังสือ
คือการทำลายภูมิปัญญาสร้างสรรค์

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒๒ แก้ไขเพิ่มเติม

ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย

แก้ไขปรับปรุงโดย

สมยศ เชื้อไทย

รองศาสตราจารย์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๕๖๕

หยุด แสงอุทัย, ๒๕๕๑-๒๕๖๒

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป / หยุด แสงอุทัย; แก้ไขและปรับปรุงโดย
สมยศ เชื้อไทย.

๑. กฎหมาย. ๒. สิทธิพลเมือง. ๓. กฎหมาย--การศึกษาและการสอน.

K155

ISBN 978-616-314-825-4

ISBN (E-BOOK) 978-616-314-911-4

ลิขสิทธิ์ของมูลนิธิศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย
สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒๒ เดือนสิงหาคม ๒๕๖๕

จำนวนพิมพ์ ๕๐๐ เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่ม)

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เดือนสิงหาคม ๒๕๖๕

จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่าพระจันทร์: อาคารธรรมศาสตร์ ๖๐ ปี ชั้น U1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทร. ๐-๒๒๒๓-๙๒๓๒

ศูนย์รังสิต: อาคารโดมบริหาร ชั้น ๓ ห้อง ๓๑๗ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๒๐

โทร. ๐-๒๕๖๔-๒๕๕๙-๖๐ โทรสาร ๐-๒๕๖๔-๒๕๖๐

<http://thammasatpress.tu.ac.th>, e-mail: unipress@tu.ac.th

จัดจำหน่ายโดยบริษัทซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน)

เลขที่ ๑๘๕๘/๘๗-๘๐ ถนนเทพรัตน แขวงบางนาใต้

เขตบางนา กรุงเทพฯ ๑๐๒๖๐

โทร. ๐-๒๕๒๖-๘๐๐๐ โทรสาร ๐-๒๕๒๖-๘๙๙๙

<http://www.se-ed.com>

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แบบปกโดยนางสาวชนิสรา นาคนอม

พิมพ์ครั้งที่ ๑๗	เดือนกันยายน	๒๕๕๒	จำนวน	๕,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๑๘	เดือนตุลาคม	๒๕๕๓	จำนวน	๕,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๑๘	เดือนกุมภาพันธ์	๒๕๕๕	จำนวน	๕,๐๐๐ เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่ม)
พิมพ์ครั้งที่ ๑๙	เดือนพฤศจิกายน	๒๕๕๖	จำนวน	๕,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒๐	เดือนมีนาคม	๒๕๕๙	จำนวน	๕,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒๑	เดือนกันยายน	๒๕๖๐	จำนวน	๕,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒๑	เดือนกรกฎาคม	๒๕๖๒	จำนวน	๑,๐๐๐ เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่ม)
พิมพ์ครั้งที่ ๒๒	เดือนกุมภาพันธ์	๒๕๖๕	จำนวน	๕๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒๒	เดือนสิงหาคม	๒๕๖๕	จำนวน	๕๐๐ เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่ม)

ราคาเล่มละ ๒๙๐.- บาท

สารบัญ

คำนำฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒๒	(๗)
คำนำฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒๑	(๗)
คำนำฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒๐	(๘)
คำนำฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๘	(๙)
คำนำฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๗	(๑๐)
คำนำฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑	(๑๒)

ภาค ๑

ข้อความเบื้องต้น

บทที่ ๑ คำสอนว่าด้วยวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป	๒
บทที่ ๒ เปรียบเทียบระบบ Civil Law และระบบ Common Law	๕
บทที่ ๓ การแบ่งประเภทวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป	๑๔
บทที่ ๔ ลักษณะของความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป	๒๐

ภาค ๒

ระบบกฎหมาย

หมวด ๑ กฎหมายทั่วไป	๒๘
บทที่ ๑ วิวัฒนาการแห่งกฎหมาย	๒๙
บทที่ ๒ ลักษณะของกฎหมาย	๓๖
บทที่ ๓ ที่มาของกฎหมาย	๕๘
บทที่ ๔ ขอบเขตการบังคับใช้กฎหมาย	๖๕
บทที่ ๕ ประเภทบทบัญญัติแห่งกฎหมาย	๗๕
บทที่ ๖ การแบ่งประเภทกฎหมายตามเนื้อหาของกฎหมาย	๘๕

หมวด ๒ นิตินิติวิธี

๑๑๔

บทที่ ๑ การใช้กฎหมาย	๑๑๕
บทที่ ๒ การตีความกฎหมาย	๑๒๒
บทที่ ๓ การอุดช่องว่างแห่งกฎหมาย	๑๓๒
บทที่ ๔ การร่างกฎหมาย	๑๓๘
บทที่ ๕ ความคิดในทางกฎหมาย	๑๕๐
บทที่ ๖ การเปลี่ยนแปลงความคิดในทางกฎหมาย	๑๖๑

ภาค ๓

สิทธิ

บทที่ ๑	ความหมายของ “สิทธิ”	๑๗๑
บทที่ ๒	สิทธิตามกฎหมายมหาชน	๑๗๙
บทที่ ๓	สิทธิตามกฎหมายเอกชน	๑๘๒
บทที่ ๔	เจ้าของสิทธิ	๑๙๔
บทที่ ๕	วัตถุแห่งสิทธิ	๒๐๑
บทที่ ๖	การเกิดขึ้นของสิทธิและการได้มาซึ่งสิทธิ	๒๐๕
บทที่ ๗	การเปลี่ยนแปลงของสิทธิ	๒๑๙

ภาค ๔

การศึกษากฎหมาย

บทที่ ๑	ข้อความเบื้องต้น	๒๒๒
บทที่ ๒	วิธีศึกษากฎหมาย	๒๒๔
หนังสือที่ควรอ่านประกอบ		๒๒๘
ประวัติศาสตร์อาจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย		๒๓๑

คำนำ

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒๒

การพิมพ์ครั้งนี้ได้แก้ไขทั้งคำผิด และปรับปรุงข้อความใหม่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยการช่วยเหลือของคุณหัตถพงษ์ หิรัญรัตน์ จึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

สมยศ เชื้อไทย
พฤศจิกายน ๒๕๖๔

คำนำ

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒๑

การพิมพ์ครั้งนี้มีการแก้ไขเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัติรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (พ.ศ. ๒๕๖๐) โดยเฉพาะบทบัญญัติว่าด้วยการตราพระราชบัญญัติและพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ซึ่งคุณบุญฤทธิ์ ชูเกียรติ ช่วยตรวจทานแก้ไขให้ จึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

สมยศ เชื้อไทย
รองศาสตราจารย์
คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สิงหาคม ๒๕๖๐

คำนำ

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒๐

การพิมพ์ครั้งนี้แก้ไขเล็กน้อยเฉพาะข้อความที่อ้างอิงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับเก่าที่ยกเลิก โดยอธิบายเชิงหลักการแทน และอ้างอิงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ที่ใช้หลักการอย่างเดียวกันเท่านั้น

สมยศ เชื้อไทย

รองศาสตราจารย์

คณะนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มีนาคม ๒๕๕๙

คำนำ

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๘

การจัดพิมพ์ครั้งนี้แก้ไขคำผิดและข้อความที่ไม่ถูกต้องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สมยศ เชื้อไทย

รองศาสตราจารย์

คณะนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๘ สิงหาคม ๒๕๕๓

คำนำ

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๗

หนังสือความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไปซึ่งเขียนโดย ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย เล่มนี้ เป็นตำราที่ทรงคุณค่าในฐานะที่เป็นตำราต้นแบบว่าด้วยความรู้พื้นฐานทางนิติศาสตร์เล่มแรกในประเทศไทยและอาจกล่าวได้ว่า หนังสือหรือบทความทั้งหลายที่เขียนขึ้นในภายหลัง ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไปจะต้องอ้างอิงถึงหนังสือเล่มนี้เสมอ แม้หนังสือบางเล่มจะคัดลอกไปโดยมิได้อ้างอิงถึงก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาในเนื้อหา ก็จะพบว่านำไปจากหนังสือเล่มนี้ทั้งสิ้น

ในโอกาส ๑๐๐ ปี ชาตกาลของท่านศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ขออนุญาตมูลนิธิศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย มอบหมายให้ข้าพเจ้าแก้ไขและปรับปรุงหนังสือเล่มนี้ ซึ่งข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติและมีความภาคภูมิใจที่จะได้ตอบแทนพระคุณท่านศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางกฎหมายให้แก่ข้าพเจ้าทั้งในวิชากฎหมายอาญาและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป ซึ่งได้พยายามสืบมรดกทางความคิดและความรู้ของท่านอาจารย์ รวมทั้งได้อาศัยหนังสือกฎหมายที่เป็นตำราภาษาอังกฤษอันในห้องสมุดของท่านอาจารย์ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ทางด้านกฎหมายตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย เป็นครูกฎหมายโดยท่านยึดหลักง่าย ๆ ว่า “เป็นอาจารย์ต้องตั้งใจดี มีเมตตา ชยันและอยากให้นักศึกษามีความรู้มาก” ในขณะเดียวกันท่านยังมีคุณสมบัติเป็นนักวิชาการทางนิติศาสตร์ที่แท้จริง เพราะพยายามสอน พยายามอธิบายความรู้กฎหมายโดยมีทฤษฎีเป็นรากฐานและทำหน้าที่วิพากษ์วิจารณ์คำพิพากษาของศาลตลอดมา ความรู้ที่ท่านสอนจึงมิได้ล้าสมัย เมื่อมีปัญหาข้อกฎหมายซึ่งเป็นประเด็นวิวาทะในสังคม และได้กลับมาอ่านคำสอนของท่านก็จะได้คำตอบและได้ความรู้แทบทุกครั้ง เพราะคำอธิบายของท่านมีรากฐานทางทฤษฎีนั่นเอง ท่านศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย จึงเป็นผู้ปูพื้นฐานความรู้ทางนิติศาสตร์ให้แก่มหาวิทยาลัยในประเทศไทยอย่างแท้จริง ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า

“การศึกษากฎหมายที่มหาวิทยาลัย เป็นการศึกษาให้รู้แจ้งเห็นจริงประกอบด้วยเหตุผล ซึ่งต้องอาศัยทฤษฎีเป็นรากฐาน ฉะนั้นจึงเป็นความคิดที่ผิดที่คิดว่าทฤษฎีไม่เป็นของจำเป็น เรียนไปก็เสียเวลา ควรศึกษาทางปฏิบัติดีกว่า การศึกษาในทางปฏิบัติโดยไม่รู้ถึงทฤษฎี ย่อมเป็นการศึกษาที่มิอันตราย เพราะเป็นการศึกษาที่ไม่มีหลักสำหรับคิด”

นอกจากนั้นท่านศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย ยังเน้นสอนนิติวิธีในระบบประมวลกฎหมายเพื่อแก้ไขวิธีคิดที่ไม่ถูกต้องของนักกฎหมายไทยซึ่งได้รับอิทธิพลในระยะแรกมาจากระบบ Common Law แบบอังกฤษมาก่อนแต่เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนมารับระบบ Civil Law หรือระบบประมวลกฎหมายแล้ว จำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีคิด หรือนิติวิธีให้สอดคล้องกันด้วย ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า

“การทำความเข้าใจนิติวิธีที่ถูกต้องตามระบบกฎหมายนั้น เป็นวิถีทางวิชาการที่จะทำให้กฎหมายของประเทศไทยมีประสิทธิภาพและเป็นปัจจัยสำคัญในการผดุงความยุติธรรมในสังคมได้อย่างแท้จริง”

บัดนี้ครบรอบ ๑๐๐ ปี แห่งชาตกาลของศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย ย่อมพิสูจน์ให้เห็นเป็นประจักษ์แล้วว่าความพยายามที่จะเผยแพร่ความรู้ทางนิติศาสตร์ทั้งโดยคำสอนและงานนิพนธ์จำนวนมากของท่าน ทำให้ความรู้ในสาขานิติศาสตร์หยั่งรากและเจริญงอกงามผลิดอกออกผลแล้วในประเทศไทย ความพยายามของท่านจึงมิเสียเปล่า ดำรงไว้ด้วยความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไปเล่มนี้ เป็นเสมือนมรดกทางวิชาการอันทรงคุณค่าของท่านที่ทิ้งไว้ในวงการนิติศาสตร์ไทย ข้าพเจ้าผู้เป็นศิษย์อาศัยความรู้ที่ท่านอาจารย์ประสิทธิ์ประสาทให้มา ปรับปรุงแก้ไขเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเพื่อให้ตำราของท่านมีความทันสมัยในสังคมวิชานิติศาสตร์ปัจจุบัน โดยปรับปรุงหมวดหมู่ให้เหมาะสมและแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายที่ถูกยกเลิกให้สอดคล้องกับกฎหมายใหม่แต่ยังคงเนื้อหาสาระที่ทรงคุณค่าไว้เช่นเดิม

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยท่านอาจารย์ ดร. เขมภูมิ ภูมิถาวร ซึ่งมีความพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ให้ทรงคุณค่าสมควรแก่การยกย่องผลงานของท่านศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย บรรพครูของวงการวิชาการนิติศาสตร์ไทย และขอขอบคุณคุณทัศนัทภินา กันทะดวง ที่ช่วยตรวจพิสูจน์อักษรต้นฉบับในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ด้วย

สมยศ เชื้อไทย

รองศาสตราจารย์

คณะนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๘ กันยายน ๒๕๕๒

คำนำ

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑

เนื่องจากข้าพเจ้าเพิ่งได้รับมอบหมายจากคณะนิติศาสตร์ให้สอนวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไปเป็นปีแรก ข้าพเจ้าจึงมีเวลาเตรียมตัวน้อย ฉะนั้น การเขียนคำบรรยายในชั้นนี้จึงเป็นแต่ได้นำคำบรรยายวิชาของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๐๐) มาตรวจสอบความถูกต้องจากตำรากฎหมายที่ได้สั่งเพิ่มเติมเข้ามา แต่คุณปรีดี เกษมทรัพย์ อาจารย์ผู้ช่วยสอนวิชานี้ก็ได้กรุณาอ่านคำบรรยายของคณะรัฐศาสตร์ดังกล่าว พร้อมด้วยวิจารณ์ว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมอย่างไรบ้าง ซึ่งทำให้ข้าพเจ้ามีโอกาสได้แก้ไขเพิ่มเติมขึ้นอีกเป็นอันมาก จนถือได้ว่าเป็นคำบรรยายใหม่ได้ อย่างไรก็ดี ถ้ามีโอกาสที่จะได้พิมพ์คำบรรยายนี้ในครั้งที่สอง ข้าพเจ้าจะได้แก้ไขเพิ่มเติมให้ดียิ่งขึ้นอีก

วิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไปนี้ไม่ใช่เหมาะกับนักศึกษาที่แรกศึกษากฎหมายเท่านั้น แม้ผู้ที่สำเร็จวิชากฎหมายไปแล้ววิชานี้ก็ช่วยเหลือในการที่จะได้ใช้กฎหมายเป็นอันมาก ฉะนั้น แม้นักศึกษาที่สอบไล่ได้วิชานี้แล้ว ก็ไม่ควรทิ้งคำบรรยายนี้เสีย แต่ควรจะนำมาอ่านอยู่เสมอในเวลาว่าง จะได้รับประโยชน์อีกไม่น้อย

หยุด แสงอุทัย

ศาสตราจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๒ ตุลาคม ๒๕๑๑

ภาค ๑

ข้อความเบื้องต้น

- บทที่ ๑ คำสอนว่าด้วยวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป
- บทที่ ๒ เปรียบเทียบระบบ Civil Law และระบบ Common Law
- บทที่ ๓ การแบ่งประเภทวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย
ทั่วไป
- บทที่ ๔ ลักษณะของความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป

คำสอนว่าด้วยวิชาความรู้เบื้องต้น เกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป

“ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป” วิชานี้ได้เคยมีการสอนตั้งแต่ครั้งโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมมาแล้ว และในครั้งนั้นได้เรียกวิชานี้ว่า “วิชาธรรมศาสตร์” ในการสอนวิชาธรรมศาสตร์ ผู้สอนได้นำหลักเกณฑ์มาจาก Jurisprudence ของอังกฤษ แต่การสอนวิชาธรรมศาสตร์ในสมัยนั้นไม่ประสบความสำเร็จแต่อย่างใด เพราะประเทศไทยในสมัยนั้นได้นำเอาหลักเกณฑ์ของกฎหมายอังกฤษมาใช้ประหนึ่งกฎหมายของประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยได้ส่งนักเรียนไปศึกษาวิชากฎหมายในประเทศอังกฤษ เริ่มต้นด้วยเสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิตรังตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้นในกระทรวงยุติธรรม และทรงสอนด้วยพระองค์เองในการสอนนั้น ในส่วนที่เกี่ยวข้องครอบครัวมรดกได้ทรงสอนกฎหมายไทยแท้ โดยนำเอาหลักเกณฑ์มาจากกฎหมายเกาสองเล่ม คือ กฎหมายฉบับที่หมอบรัดเลย์และเสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิตรังได้พิมพ์จำหน่ายมาเขียนให้เป็นระบบ และทรงเขียนให้มีหลักเกณฑ์อย่างสมัยใหม่ แต่ในส่วนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายและลักษณะอื่นๆ เช่น ในเรื่องสัญญา และละเมิดนั้น ได้ทรงเอาหลักเกณฑ์แห่งกฎหมายอังกฤษมาสอน ต่อจากนั้น ผู้ที่ได้รับการศึกษาจากประเทศอังกฤษต่อๆ มาก็ได้้นำเอาหลักกฎหมายอังกฤษมาสอน ผู้พิพากษาก็ได้นำเอาหลักกฎหมายอังกฤษมาพิจารณาบรรทัดดีเสมือนว่ากฎหมายอังกฤษเป็นกฎหมายไทย จนถือได้ว่าได้เกิดมีกฎหมายประเพณีของไทยขึ้น มีข้อความอย่างเดียวกับหลักเกณฑ์แห่งกฎหมายอังกฤษ ทั้งนี้เว้นแต่กฎหมายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗ พระราชบัญญัติลักษณะล้มละลาย ร.ศ. ๑๒๗ พระราชบัญญัติลักษณะเข้าหุ้นส่วนบริษัท ร.ศ. ๑๓๐ เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นผู้ที่สอนกฎหมายในลักษณะวิชาอื่นได้นำเอาหลักเกณฑ์แห่งกฎหมายอังกฤษมาอธิบายประกอบเท่าที่จะทำได้ เช่น นำเอาหลัก “Mens Rea” ของกฎหมายอังกฤษมาอธิบาย “เจตนา” ตามกฎหมายลักษณะอาญา เป็นต้น